

C. D. AF WIRSÉNS KONSERVATISM TILL HUNDRAÅRSMINNET

Av fil. d:r FREDRIK VETTERLUND, Stockholm

Den svenske skald och andlige stridsman, som föddes den 9 december 1842, har varit borta i tre årtionden och meningsbrytningarna omkring hans namn ha längesedan avstannat. De frön som såddes icke blott av ett mer eller mindre lojalt motstånd utan framför allt av oförståendet och hatet mot hans verk ha så till vida burit frukt in i vår egen tid, som glömskan omkring hans diktning fallit djup och nästan fullständig, och av hans kritik citeras endast då och då med en eller annan grimas hans förlöjningar mot Selma Lagerlöf eller Ellen Key. Så har han numera helt hemfallit under litteraturhistorikerna, vilka visserligen, som deras skyldighet är, för det mesta (undantag ha funnits) se klokare och fördomsfriare än de partigångare och den journalistiska mobb, som en gång väsentligen skapade opinion. Mycket av det Wirsén diktade om och stridde för lever emellertid ännu och alltjämt och lär ej komma att bortblåsas av några tidsvindar. Men att *han* diktade om det och stred för det, därpå tänker ej mången.

Wirsén hörde till de människor med starkt känsloliv som tidigt och våldsamt upptager åskådningar, religiösa, etiska, estetiska, politiska motsvarande dess egen läggning och sedan, befruktat av dem, jämförelsevis tidigt sluter sig för annan intensivare påverkan. Mot dessa sina åskådningar förbli dylika människor oböjligt trogna intill slutet. Hos Wirsén särskilt fanns ett värnadsinnehåll utomordentligt utvecklade — ett grundläggande drag i hans konservatism. Det gav sin intima värme men det kunde bli till hinder för sådant som verkligen borde fram med vårens och livets rätt, ehuru Wirsén icke trodde det. Äro nu dylika människor av stridbar lynnesart, försvara de som mot helgerån lidelsefullt det de lärt sig värda och älska. Detta ger nyckeln till deras karaktär och livsverk.

Vad var det då vår skald på så sätt för alltid gjorde till sitt?

Hans läggning var icke blott den som kunde passa ättlingen av en adlig krigarsläkt, den var även en romantikers med innerlig dragning till det gränslösa och oändliga, och därför till filosofisk idealism lika väl som kristen mystik. Han både genomtänkte tidigt och hänfördes av lärorna om eviga värden. Hur skrev han icke senare en gång till Carl Snoilsky:

För övrigt har jag studerat Plato med en iver, som påminner mig om ynglingaårens entusiastiska läsning, vilken ej skyr nattvak, ej överansträngning; jag gripes verkligen av en beundran, som icke är lugn, såsom det kunde anstå mina 39 år, utan alldeles passionerad. Ju mer jag kommer mig in i dessa odödligt sköna dialoger, där skarp-sinnighet, humanitet, stilens himmelska fägring äro förenade, dess mer erfar jag en *mania*, en *furor*, som äro av celest natur, men som jag med mitt äldrade hjärta trodde mig sedan länge, länge hava alldeles mist. En hög vishet, en vis skönhet, en både skön och vis ironi genomgå alla dessa arbeten, och jag känner mitt hjärta riktigt vibrera av glädje under det att Plato låter sin store lärare Sokrates med den finaste dialektik pressa sofisterna, munväderspräster, »riktigt in mot väggen», berövande dem varje undanflykt. Och efter dessa mönstertorneringar eller rättare dessa olympiska spel av dialektik, vilka hänförda avbrott, vilken flykt till andens urhem, vilken skön framställning av djupa myter, visa fabler! Eros, Eros! Aldrig fattar någon ditt väsen så som Plato.

Genom dessa eviga värden, dem han finner förkunnade hos Plato, hos den svenske personlighetsidealisten Boström och ändå särskilt i de kristna mysterierna, blir för Wirsén tillvaron trots allt innerst god, och från dess skärande missljud, dess nödvändiga kamp har man full rätt att någon gång hugsvalas av och hylla barnets oskuldsvärld, meditationens avskildhet, idyllens fred. Så växte han tidigt och självklart in med hela sitt väsen i den romantiskt-kristna bildning, som i talrika skiftningar behärskade 1800-talets högre intellektuella kretsar och alltifrån Franzéns tid varit den svenska dikningens livsluft. Växte in i den — icke likt många av slapp slentrian utan med den hänförelse och lidelse varpå vi sett prov, när han läste Plato; och han gjorde sig tidigt löfte att som Platos Sokrates söka pressa munväderspräster mot väggen. Det löftet skulle han i sanning få infria. Ty under 70—80-talens lopp kom ju utifrån den stora naturalistiska kulturvåg, som på avgörande punkter reagerade mot kristna, idealistiska, romantiska åskådningar och kastade en svart slöja över tillvaron. Så blev det hans patos att uppträda mot förnekare, fel-finnare och klandrare av värden, som för honom voro de grundläggande, att avslöja tomma och kvasigeniala hugskott som upp-

trädde med oerhörd pretention och applåderades av de tusen tanklösa, att i motsats till svartsynen och sönderslitenheten i tidens diktning kunna i sin egen poesi betona goda och harmoniska värden i liv och konst.

Och därvid skulle det hända, att hans polemiska synpunkter kunde inkräkta på andra så att rättfärdighet icke vederfores en betydande diktning med annan världssyn än hans. Men hela hans kritiska gärning skulle också mindre bli litterär porträttkonst än ett korståg för idéer och motiv och häri skulle ligga både den storhet och den tragik som skall förknippas med C. D. af *Wirsen's* namn. Hur oändligt mycket bekvämare kunde han ej ha framlevt sitt liv, om ej detta patos drivit honom! Men det var icke skrivet i hans stjärnor.

*

Med sin tidigt betydande lärdom och sin vidsträckta europeiska överblick hade *Wirsen*, innan den nya radikalismen inträngt i Sverige, den säkra förhandskänslan att den skulle komma. I en prologdikt av 1879, som hyllar minnets och det djupt nationellas makt, sjunger han:

O tron dock dikten! —

— — —

Vid havets stränder aningsfull hon står
och stiltjen ser, som stormen föregår.

— — —

För varje känsel, skarp som sångarns är,
av åskor laddad känns vår atmosfär.
Vart bröst tycks kvalt, på fröjd och frid bedraget,
och sången mist franskanska oskuldsdraget
och — sällsamt! — just där fyren vänligt står,
sin vinge blodig sångarfågeln slår.

»Fyren» är naturligtvis den kristna världsåskådning, som den europeiska naturalismen icke blott förnekar utan bekämpar.

Några år senare begynte han i posttidningen sitt litterära korståg, sitt »trettioåriga krig». En lång, lång rad av nordiska och utländska diktare har han därvid behandlat, många som buro tidens stora namn, ännu många fler på enklare plan. Somliga böcker ha varit jämförelsevis neutrala i förhållande till de stora problemen. Men de visa dock gärna vilken andas barn de äro, allrahelst i så upprörda tider som 1800-talets sista årtionden, då alla frågor fingo nya plattformar och torpeder anbringades under alla gamla värden. Den litteratur *Wirsen* fejdade med kalla-

des stundom realistisk men var vanligen allt annat än objektiv verklighetsskildring. Den var tvärtom i yttersta grad aggressiv hos Strindberg, Brandes, Kielland och ett otal andra; aggressiv då även den tidsanda som växte upp omkring dessa män och i allmänna opinionen blev ettrig radikalism. Den radikala litteraturen kastade sålunda själv handsken, ville själv debatten, lade själv vikt vid sin tendens. Skulle då kritikern, som icke gillade tendensen, ej få svara med samma mynt utan blott vackert vända andra kinden till och vackert buga för herr X:s och Y:s stilistiska charmer? Skulle han ej ha rätt att personligen deltaga i tidens idéstrid?

På den frågan skulle Wirsén ha svarat jo, han har rätt och skyldighet.

Det har funnits framstående kritiker, som ej känna något dylikt behov utan blott som förevisare och tolkare konstatera och förklara. Men för andra — och dit hörde från mycket motsatta ståndpunkter både Wirsén och Georg Brandes — bildas ju detta livspatos som gör dem i första hand till stridsmän. Inte ens litteraturhistorikern, som har att skildra det oåterkalleligt förgångna, kan avhålla sig från att jämföra, bedöma och värdesätta de idéer som skilda tider framförde och som ha motsvarighet i det samtiden kämpar för eller mot. Den som själv står inne i dagens virvlar kan dock bli engagerad på ett långt häftigare och mera lidelsefullt sätt.

Sålunda kom Wirsén att fejda med »jättar — och dvärgar många fler», som han själv skrivit. Men det finns en viktig sak att lägga märke till. De som formulerat den lättfattliga satsen, att han nedsablat just de stora författarna, ha ej förstått eller velat förstå: det har icke varit en Ibsen eller Björnson eller ens en Strindberg eller Heidenstam han velat underkänna som litterära helfigurer. Det har varit den eller den tendensen, det eller det åskådningssättet som han ansett snedvridet eller paradoxalt, överhuvud skadligt och upplösande för de högsta värdena.

Följande ställe i en av hans kritiker upplyser i mer än ett avseende:

Jag hade tänkt skriva en kritik, det har i stället blivit en »pean» (lovsång), men det beror på den apolliniskt ädla skönheten i »Laboremus». Och det är kärt att någon gång få odelat lovorda en författare sådan som Björnson, vilken som politiker alltid väcker min livliga ovilja. »Laboremus» är ett utmärkt verk. Annars händer det så ofta i oförnekligt genialiska arbeten, att, medan man beundrar deras snällrikhet, man tillbakastötes och pinas av något osunt, lågt och oädelt

i själva världsåskådningen. Här däremot äro både framställningen och idéinnehållet av äkta metall och högt värde.

Sedan man läst detta är det möjligen svårt att ge dem rätt som påstått, att *Wirsén* con amore klandrade *Björnson*. Flerstädes i hans andra *Björnson*kritiker finner man likaledes den starkaste uppskattning av denna skald med »den äkta lyriska källådern, den friska berättargåvan och förmågan att även dramatiskt» etc. etc. En mängd detaljinvändningar kan han göra mot *Björnsons* tendensdiktning. Men att *Björnson* för honom hör till »jättarna», måtte väl bli tydligt.

På samma sätt med *Ibsen*. Granskningen upptager drama efter drama sida efter sida en kritik av tankeinnehållet, som ofta utvisar inte bara djupt allvar utan mycken bon sens. Men granskarrens beundran för *Ibsens* »kolossala genialitet» är ju alldeles otvetydig och tager sig stundom uttryck av hög poetisk lyftning. Såsom i slutet av en uppsats om *Rebekka West*:

Till galleriet av sina förödda existenser har *Ibsen* nu ledsagat ännu en — vars ondska är stor men i någon mån mildrad genom den kärlek hon hyser för en svag natur, vilken hon, utgående från falska förutsättningar om den verkliga frihetens art och väsen, vill föra till förment självständighet — — men i stället lyckas göra så olycklig som möjligt. Ännu i de labyrinter, dit *Ibsens* irrfärd på senare åren fört hans skaldskap, har han behållit förmågan att magiskt framtrolla fängslande gestalter; de avteckna sig hemskt mot valv och väggar i de dunkla gangar, varifrån ingen utgång yppar sig för den, vilken såsom han, släppt en högre världsåskådnings, den himmelska trons, ariadnetråd. Men dystra fantasmagorier fylla den store andens ensamhet, och de hava stundom, såsom nu, makt att på fruktansvärt sätt gripa våra sinnen.

Inte ens sin bittre smädare *Strindberg* har *Wirsén*, vid sidan av all polemik, nekat erkännanden för snille. Han betygar själv att han mitt under fejderna på 80-talet gjort rättvisa åt de poetiska skönheter i *Strindbergs* »*Mäster Olof*» och därvid »alldeles ej låtit bekymra sig av att dessa erkännanden då väckte misshag hos dem, vilka av berättigad ovilja mot *Strindbergs* många förlöpnings och hädelser ville fränkänna honom varje värde». I recensionen av dramerna »*Vid högre rätt*» talas om dessa som i hög grad intresseväckande, stundom gripande. *Heidenstams* lyriskt pittoreska värde förnekade *Wirsén* visst inte heller, det påpekades i stället med vackra ord, och hans anmälan av »*Karolinernas*» andra del låter detta diktverk lyfta sig »över det

mesta av vår nyare litteraturs alster», vara ett »konstnärskap som höjer sig till poesi i högre mening». Wirséns ständigt upprepade tal om Georg Brandes' otillfredsställande ståndpunkter har icke hindrat honom från att erkänna hans stora förtjänster i boken om Tegnér eller att kalla honom »en man av snille, beläsenhet och stilistiskt mästerskap» — såsom ju rätt och riktigt var.

Nå, allt sådant skulle ju vara självklart ända till trivialitet. Men det bör framdragas för att motsäga den inrotade fördomen, att Wirsén ville nedgöra dessa stora författare helt och hållet medan som sagt hans kritik i verkligheten gällde deras ideologier och vissa bestämda inställningar.

Dock kände han sig ju verkligen främst som kämpe, icke som litterär porträttör, ehuru han naturligtvis också ville vara detta. Och här reste sig hindret: hans polemik och hans förbehåll måtte vara aldrig så berättigade, de kunde växa ut över hela framställningen så att det andra undanskymdes. Uppgiften att blanda färgerna riktigt blev mycket svår för en så lidelsefull kritiker; det blev ett mer eller ett mindre. Att med lugn sinnesledighet avmåla motståndaren under det man bekämpade honom! Det lyckades ej ofta för Wirsén. Så kunde mätten förvridas och den populära klichén uppkomma, att Wirsén nedsablade de stora och gynnade obetydligheter, hos vilka han nämligen icke behövde gå på jakt efter paradoxal sofistisk och angrepp på grundläggande värden. Fann han dylikt hos obetydligheterna skonade han naturligtvis det lika litet som hos de andra. Han talar ju om sin kamp med »jättar — och dvärgar många fler».

Utan tvivel blev hans i främsta rummet negativa insats bestämmande för omdömet om hans kritik hos en stor allmänhet. Väl icke i början, då radikalismen ännu ej vunnit mark, ej heller hos de »stilla i landet», som av tradition och slentrian vidhöllo de från barndomen inlärdade synpunkterna på religiösa och etiska ideal. Dock givetvis hos de radikala själva och hos alla dem som, icke mindre tanklöst och osjälvständigt än de nyssnämnda »stilla», snart nog jamade med i den lättfattliga formuleringen, att C. D. W. — utan vidare! — nedgjorde de stora och prisade de små.

Men naturligtvis var det ett allvarligt minus hos hans kritik, denna brist på proportion mellan framhävandet av de stora individualiteternas mäktiga egenart och hans invändningar mot deras åskådningssätt. Också kunde hans sympati för diktare, som han fann älskvärda fast de ej kunde räknas bland de stora, framträda så, att det åtminstone för enklare läsare tycktes som an-

såge han de försträmnda verkligen för »större». Och dock gjorde han visst invändningar även mot dem, i så fall gärna ur rent estetisk synpunkt, sade t. ex. om en, som dock stod honom personligen nära och mot vilken han säkert var så vänlig som möjligt, att denne poets känsla icke var djup och att hans stämningar saknade finhet! Men visserligen kunde C. D. W. ge proportionsvis för mycket åt rent efemära välsinnade skribenter.

Så finns det exempel på wirsénsk kritik, som verkligen underkände eller underskattade en stor diktare i det väsentliga fastän här intet fanns att ond göra sig över ens för den mest ömtalige kristne och moralist. Jag tänker då naturligtvis på Selma Lagerlöf. Hennes Gösta Berling fann nu Wirsén en gång för alla konstlad, och när sedan Sveriges opinion gav honom i det hela orätt, drevs han troligen längre och oförståndigare i sin opposition mot henne än som eljes skulle ha skett. Och dock — liksom han skänkte ett strålande erkännande åt Heidenstams Karolinerna, andra delen, så gav han sådant åt Selmas Jerusalem.

Man önskar att han gjort detsamma med Ola Hanssons och Oscar Levertins lyrik, även om han kunde anse sig ha skäl att bekämpa deras ideologier och deras dekadenta inställning. Men *detta* gjorde han tyvärr aldrig, icke ens inför »Salomo och Morolf». Här underskattade han verkligen diktarna i fråga, och liknande fall kunde nog uppletas. Det tillhör det tragiska i hans öde.

Slutligen har man klandrat tonen i de wirsénska recensionerna när han var på krigsstigen. Invektiven i hans anmälan av den snälla Selmas Gösta Berling kan ju ingen gilla — de ha också fullt tillräckligt förevisats för en mycket intresserad publik. Naturligen kunde annat påpekas från hans mångåriga fälttåg, som man önskade annorlunda formulerat. Men att han tog i hårdhänt och utan krus när de anmälda författarnas egen ton präglades av hänsynslöshet eller odrägligt diletterantiska paradoxer med anspråk på genialitet eller kanske förnumstigt välvis klokskap, det var mycket ofta bara bra och berömvärt.

Slutligen: än mer än svårigheterna vid att blanda sina färger i åskådliga proportioner under sin så ansvarsfulla verksamhet, var det något annat som bidrog till tragiken i hans öde. När han av helt hjärta kände sig som korsriddare mot saracenerna, såg han ej alltid att ädelt uppsåt, poesi och idéer, personlig storhet kunde finnas hos de otrogna. Stundom väl det ena eller det andra, men icke alltid. Dock, när en annan världsåskådning framfördes med den lugna, djupt genomtänkta, aldrig paradoxala eller utmanande

vederhäftigheten hos en Harald Höffding, då, skrev en gång Wirsén, vore det inskränkt att möta den utan respekt.

I sin inställning till sociala frågor gick väl hans konservatism bra långt. Det är betecknande att han i ungdomen icke gillade representationsreformen av 1866. Likt Geijers motståndare 1838 och likt Boström tog han ej hänsyn till att nya samhällsklasser smaningom framvuxit vid sidan av de »fyra stånden» och att samhällets byggnad alltså förändrats. Hos sin vän Snoilsky mistrodde han ju en smula dennes socialt betonade poesi. Det vore emellertid orättvist att tro att han själv saknade hjärta för de betryckta samhällsklasserna; i en tidig recension har han t. o. m. sagt sig kunna förstå socialismen — ty det är ju förtvivlat att en arbetare inte *kan* komma till bättre ställning om han än så hederligt bemödar sig! Men över denna platoniska medkänsla kom Wirsén näppeligen. Han uppmanade nog i sin poesi de väl-situerade att öva barmhärtighet. Men i den litteratur, som påyrkade social rättvisa, såg han gärna ett onödigt, stundom illvilligt upphetsande av de missnöjda — och att skrifter av sistnämnda sort verkligen kunna ha förekommit, vill jag ej förneka. Han hörde avgjort till det som under 1800-talets tidigare skeden kallades »den historiska skolan», menade att sociala förändringar skulle upplösa samhällets organiska art och förfäcka det gamla svenska lynnet, motsatte sig krav på utvidgad rösträtt. Hans vördnadssinne, hans *reverentia e longinquo* återvände däremot alltid till »våra stora minnen» — även under en tid, då det skulle mod till för att tala om sådant.

Men Wirsén hade det modet.

Var det då, har det ofta frågats, så modigt att uppträda som han gjorde mot de anstormande tidsidéerna? Hade han icke med sig de högt uppsatta, det officiella Sverige, det stora konservativa partiet? Hade han ej en lysande samhällelig ställning med ordnar och utmärkelser, hyllades han ej av de tusen sinom tusen »stilla i landet»?

Helt visst, och mycken tillfredsställelse rönt han av allt detta. Men denna tillfredsställelse fick han njuta så att säga privat.

Ty i den offentliga, dagliga, ytterst högröstade debatten fick han ingen hjälp av dessa makter. Det officiella Sverige och de stilla i landet och andra hans vänskapligt sinnade läsare levde nog i stort sett på idéer sådana som hans men till väldig procent av slentrian utan personlig hänförelse. Det officiella Sveriges representanter och de stilla i landet hade därför den egen-

heten att — tiga, medan fienden behärskade allt som skapar opinion och tidsstämning.

Det var i den meningen Wirsén stod ensam. Det beskedliga »borgerskapet» kan ju litterärt förargas utan risk för framtida rykte — se Strindberg! Det Wirsén fick emot sig var mycket, mycket farligare. Det var — utom en del fullt respektabla motståndare — även hela den lösa »intelligentsian», alla de koppel som släpptes fram ur litteraturens och journalistikens gränder och som skapade den vrångbild av diktaren och kritikern, vilken än i dag torde vara den giltiga där man överhuvud påminner sig hans tillvaro.

Han såg det medan han levde, och att ändå ha trotsat och föraktat det, är mod.

*

Ett antal uttalanden ur Wirséns kritiska uppsatser må slutligen belysa vad han tänkte och ville.

Helt förvånad över att omsider i en modern roman hava fått träffa tillsammans med hederliga, kärnfulla människor, överraskad att ej bevittna något hän eller någon förtvivlan över tillvaron, känner man sig väl tillfreds med frånvaron av bouquet'n utav ett elegant fördärv och börjar tycka, att den vardagsmat, varpå denna bok bjuder, smakar betydligt bättre än de starkt kryddade anrättningar, vilka nu etc. etc.

(Om Jonas Lies »Rutland», april 1881.)

Det är egendomligt, att, medan den idealistiskt anlagde tänkaren eller skalden med sin aning allestädes i naturen uppdagar det högre livets monogram, däremot de förstörelsens krafter, vilka nu arbeta djupare än tillföre, med förkärlek överallt uppsöka den runa som talar om förgängelse samt med all flit söka degradera människosläktet, det till ett konungligt prästerskap danade folket, till att vara ett under den allmänna naturförödelsen hemfallande folk av dagsländor.

(Om Gjellerups rekviem över Darwin, 1882.)

Där snillet är oförnekligt och betydande, kan det locka kritiken att förbise den undersökning, vilken ensam kan lägga i dagen huruvida den snillrika skapelsen genom arten av sitt idéinnehåll är i högre mening ädel och välgörande eller tvärtom tjänar onda, farliga makter och är en frukt, vars yta visserligen är tjusande men vars inre är fullt av mask, stoft eller gift. Och även — — där innehållet icke är så fullt av styggelse, kunna dock en skevhet, en ensidighet, en förvridning finnas, vilka ej böra lämnas oanmärkta enär skönlitteraturen hos en stor makt och, där den äger en anslående form, kan bidra att insmuggla tycken och föreställningar, vilka sedan långsamt, nästan omärkligt men säkert inverka på människors sätt att tänka, dikta och handla. — — Att ägna oförställd beundran åt allt verkligt stort, skönt och ädelt men icke, därför att ett verk bär snillets

prägel, av fruktan och svaghet avhålla sig från att påvisa dess destruktiva karaktär, varhelst en sådan röjer sig, detta har anmeldaren gjort till sin uppgift. — — Ett dylikt förfaringssätt skyddar måhända ej alltid för misstag men har dock förefallit anmeldaren såsom det enda han för sin del bör följa.

(Om Swinburnes *Tristram of Lyonesse*, 1882.)

Man är nu för tiden rätt klok — — därför strävar förf. efter en viss objektivitet, antyder en neutralitet mot vilken hela berättelsens ton fullkomligen svär, skyltar med en opartiskhet som står i strid med den utförliga och sympatiska motivering, som lämnats åt de sämre åsikterna. — — Hr Berndtson en så rå — — på alla sätt vidrig gestalt, att den förkärlek, med vilken förf. behandlar honom och den vackra dager, varmed hans brutalitet omgives, äro vidunderliga. Men — — — han hör till radikalerna; *inde salus*.

(Om fru Edgrens *Ur livet*, 1883.)

Den här livsbild — — en kraftig — — maning att ej likgiltigt vända blickarna bort från sociala spörsmål, till vilkas lösning våldet är odugligt. — — Det går väl an för den, som aldrig lidit nöd, att från ett hörn av den bekväma soffan uttala ett misstroende till skildringens naturtrohet eller en förkastelsedom över den tecknade personen; men den, som något tänkt över pauperism, proletariat och alla frestelser, vilka armod och betryck medföra, han bliver mer varsam i sina uttalanden.

(Om Jonas Lies *Livsslaven*, 1883.)

Pessimismen, framgången ur materialismen, behärskar en hel komplex av skönlitterära företeelser, värd medlidande, där den är ärlig, förakt, där den är ett koketteri.

— — ett innehåll, vars värde lika litet förringas därav att det är gammalt som vanan att stå på sina fötter och ej på huvudet bör avskaffas därför att den har anor och är traditionell.

Vi klandra förvisso icke skönlitteraturens strävan att framhålla det som är förvänt i livet; vi äro inga vänner av falsk försköning. Men det är huvudsakligen tre anmärkningar vi göra mot många moderna skildringar. Den ena att de för mörkret ofta förbise ljuset, ej uppställa motbilder och därför dels giva en ofullständig tavla, dels försumma att i det timliga uppenbara det evigas välde, en försummelse som i djupet röjer bristande tro på det osannolika men särskilt i estetiskt avseende medför den betänkliga följd, att, medan det sköna bör befria och förklara, sinnet neddrages av stoffet, kväljes och fångslas. Den andra att man i sin stundom allvarliga, stundom något tvivelaktiga, av slaveri under ett tillfälligt mode framkallade iver att uppsöka samhällslyten kastar ut barnet med badvattnet, vänder upp och ned på rätt och orätt samt angriper sedliga makter, utan vilka intet samhälle skall kunna bestå; här ha sofismerna ett stort fält, utkasta sprängämnen och indrypa insinuationernas gift. Den tredje anmärkningen gäller den falska neutralitet mellan gott och ont, som skönlitteraturen ofta iakttager, när den förklarar sig endast vilja »skildra

ett stycke verklighet». Vi fordra att under de objektiva skildringarna förnimma — skaldens övertygelse.

»Kätteri», det må röra sig på litterära områden eller andra, medför intet martyrskap under en tid, då man vinner popularitet genom att skryta över heterodoxi.

I sin fordran på tolerans och i sin faktiska intolerans äro de radikale vitterlekarne ofta lika orimliga: *non licet esse vos*, vi vilja behärska litteratur och kritik. — Att hava »reagerat» mot dem är kantänka detsamma som att vara »reaktionär» i allmänhet.

Även idealismen försmår ej att skildra tillvarons nattsidor men den låter ett ljus av sedligt allvar eller en strimma av försonande kärlek falla över bilderna medan realism och naturalism framställa allt kallt och kärlekslöst eller med ett hångrin. Just därför att naturalismen saknar en upphöjd världsåsiikt, kan den aldrig tränga till företeelsernas djup och kärna; den har hatat fantasien och icke besinnat att i varje konstskapelse ej blott öga och öra utan hjärta och inbillningskraft skola tillfredsställas.

Med realism får ej menas något annat än *åskådlighet och naturtrohet* i dikten, och dessa egenskaper äro, enligt min tanke och sannolikt enligt *varje* s. k. idealists alldeles oundgängliga och högviktiga, men nu brukar man ordet till en skylt för »social tidspoesi», för modern »problemdiktning»; dessutom är man så oklar i användningen av dessa termer, att det är i hög grad obehagligt att höra. Huvudsaken i all poesi är dock *ingivelse och konstnärlighet i förening*; sedan kan det göra detsamma om dikten är övervägande »realistisk» eller »idealistisk»; det kan så mycket mer vara likgiltigt, som dock, när det kommer till kritan, all *verklig* måste vara 1) idealistisk i den mening att stoffet upptagits av en fantasi, som filtrerar och renar det samt framställer det i dess sanna, innersta, gudaborna väsen, och 2) realistisk i den meningen att natursanning, åskådlighet, saftig livsfärg skola finnas i sången. Gnatet mot idealism beror därpå att man förväxlar idealism med *formalism*, vilket senare utan tvivel betecknar en missriktning.

Shakespeare skipar i sina sorgespel sträng rättvisa, och aldrig har en så fantasirik, så stämmingsrik skald tillika ägt en så stor etisk stränghet, ett så djupt medvetande av skuld och straff, av personlig ansvarighet. Han tecknar efter naturen, efter livet, så har man med rätta sagt, och sällan har den yttre verkligheten i så skarpa drag av någon blivit uppfattade. Men stannar han därvid? Ingalunda. I livet följes ej ständigt brott av straff, i livet äro dygd och yttre lycka ej alltid förbundna; livet är fullt av motsägelser. Konsten, där denna ställer sin uppgift högt, bringar motsatserna till harmoni. Detta är något annat än att endast avteckna den yttre, av skärande motsatser fyllda verkligheten. Sådan är dess uppgift, hur mycket man än i våra tider tycks vilja blott framställa den yttre verkligheten, för vars djupt disharmoniska karaktär modern pessimism naturligen mindre än någon kan vara blind.